

Heemkunde Boxtel

Boxtel Kroniek

Heemkunde Boxtel

*Fijne
kerstdagen
en een
voorspoedig
2024*

*lezing
18 januari
22 februari*

januari 2024

1924-2024...

Van verleden, heden op weg naar de toekomst

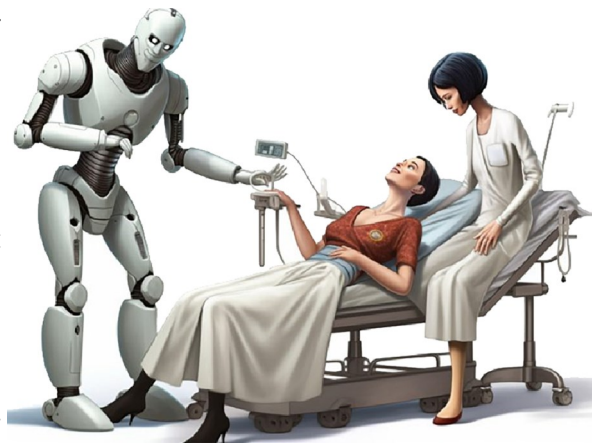
Voorwoord

Door Henk van Beers, voorzitter

De overgang van oud op nieuw biedt een mooi moment om een ogenblik stil te staan bij het verleden, heden en toekomst. In de laatste eeuw groeide Boxtel vanwege haar gunstige ligging uit tot een serieus spoorwegknooppunt. Men verharde de markt en legde begaanbare wegen aan richting de omliggende dorpen. Een brede regio wist Boxtel te vinden omwille van haar werkgelegenheid, het aantal verzorgende en dienstverlenende functies en de diversiteit aan winkels. Boxtel veranderde in een bovenmodaal dorp en haar uitstraling nam met de dag toe. De landbouw bleef het belangrijkste middel van bestaan tot gaandeweg het aantal boeren afnam. Boxtel zette nu in op een sterke industrialisatie door de ontwikkeling van textiel-, sigaren- en vleesverwerkende bedrijven. De gemeente kent van oudsher veel natuurschoon en in deze jaren groeide daarvoor de belangstelling en waardering. Met de toename van vrije tijd ontstonden nieuwe verenigingen en nam het aantal recreatieve voorzieningen toe. Mede door de bloei van de gezondheidszorg, onderwijsinstellingen en het aanleggen van nieuwe wijken met veel groen ontstond een aantrekkelijk woon- en vestigingsklimaat. Ook op kerkelijk gebied ontstonden grote veranderingen. Tot pakweg de zeventiger jaren stond de Rooms-Katholieke Kerk zowel letterlijk als figuurlijk in het middelpunt. Het rijke roomse leven vierde hoogtij. Daarna liepen kerken en kloosters in rap tempo leeg, terwijl het aantal andersdenkenden sterk toenam.

In onze tijd klopt de digitalisering stevig aan de deur en neemt een steeds hogere vlucht. Eerst de post, muziek, films, boeken en kranten, gevolgd door het geld-, verzekerings- en transportwezen. Mobiliteit wordt meer dan een modewoord. De interactie met computers, ooit gestart met ponskaarten en mag-

neetbanden, ontwikkelt zich tot het intensiveren van communicatie via beeldschermen. Het gebruik van kunstmatige intelligentie (AI) stijgt exponentieel en krijgt met de dag meer impact. Vrijwel elk object in onze omgeving is inmiddels verbonden met het internet, waardoor we continu informatie ontvangen en deze bewust of onbewust hanteren. De automatisering is inmiddels in staat bepaalde processen in te richten zonder menselijke tussenkomst en de recent ontworpen 3D-printer biedt ongekende mogelijkheden. Robots zijn niet meer weg te denken in het maatschappelijk verkeer. Dagelijks neemt het aantal slimme apps op onze telefoon in omvang en aantal toe. Clevere software probeert onophoudelijk ons gedrag te beïnvloeden, waardoor ondernemingen bepalen wat voor televisieprogramma we bekijken of bij welke winkel we iets 'willen' bestellen.

Al deze ontwikkelingen leiden tot een toekomst die even opwindend als uitdagend is. Kent goede perspectieven, zoals verbetering van de levenskwaliteit, het oplossen van complexe problemen en het dichter bij elkaar brengen van wereldburgers.

Naast schaduwzijden, zoals het verlies van banen, toename van ongelijkheid en gevaar van misbruik. Zo kent elke medaille twee zijden, de blinkende voorkant en de wat doffere achterkant. Gelukkig was er in onze tijd een zekere Cruijff die ooit opmerkte *'Elk nadeel heb zijn voordeel.'* Ook het omgekeerde komt voor. Wat niet wegneemt dat voor ons, optimisten in het heden, vrienden van het verleden en het oog gericht op de toekomst, één zaak nu al vaststaat, namelijk dat de komende eeuw minstens even boeiend zal worden als de vorige. Wat mij betreft kan 2024 voor ons allen de opstap vormen tot zo'n toekomst. Dat indachtig wens ik iedereen namens de redactie een oprecht Zalig en Gelukkig Nieuwjaar.

Donderdag 18 januari 2024 om 20.00 uur
in zaal Rembrandt, Rechterstraat 56 Boxtel
‘Drie miljoen jaar vuursteenbewerking
in één avond’

Lezing door Yannick Raczynski-Henk

Drie miljoen jaar vuursteenbewerking in één avond.

Stel je het moment voor waarop de eerste mensachtige geïrriteerd naar de steen in zijn hand kijkt omdat hij niet tevreden is met de ergonomische kwaliteiten ervan, en dan in een helder moment een andere steen pakt om de eerste daarmee aan te passen tot iets dat zijn tevredenheid wel kan wegdragen.

Dat moment is één van de belangrijkste momenten in de evolutie van onze soort, onze materiële cultuur en in het veroorzaken van mobiele telefoons en global warming.

In een avond neemt Yannick u mee langs drie miljoen jaar technologische ontwikkeling die begint met eenvoudige, maar functionele chopping tools en steeds geavanceerdere vuistbijlen, en die culmineert in de meest fantastische, en fantastisch onhandige, laurierbladspitsen uit het Solutréen. Daarna kalmeert het allemaal weer een beetje, en vallen onze voorgangers terug op oudere technieken, eindigend met de veel praktischer uitgevoerde geslepen bijlen uit het Neolithicum.

Praten over stenen werktuigen is één ding, ze bekijken, voelen en vasthouden wat anders. Een aantal artefacten zullen Yannick live vergezellen en in de zaal aanwezig zijn.

Vuistbijl van Bladel
Foto: Canon van de Kempen

drs. Yannick Raczynski-Henk
Foto: Koninklijke LGOG

Donderdag 22 februari 2024 om 20.00 uur
in zaal Rembrandt, Rechterstraat 56 Boxtel
Maarten van Rossems'
plundertochten op het Brabantse land
Lezing door historicus Sander Wassing

***Hoe de Geldersen Boxtel
brandschatten anno 1543***

'Blaken en branden is het sieraad van de oorlog'. De lijfspreuk van de Gelderse krijgsheer Maarten van Rossem (ca. 1497-1555) werd door hem en zijn soldaten omgezet in meedogenloze daden. Bij het Brabantse platteland denken we vandaag de dag vooral aan idylle, gezamenlijkheid en fraaie landschappen. Hoe anders was dat in de zestiende eeuw! Brabant vormde toen regelmatig het toneel van overvallen door Gelderse krijgsvonden. Kerkklokken, boden en rookkolommen aan de horizon waarschuwden dorpsbewoners dat de 'gelderers' in aantocht waren.

Uit kronieken en andere bronnen vangen we soms een glimp op van het persoonlijke leed dat hierdoor veroorzaakt werd. In een kroniek lezen we dat de inwoners van Boxtel in juli 1543 '...gebrandt ende gerooft [werden] ende noch 7000 guldens [moesten] opbrengen.' Wie was Maarten van Rossem en wat dreef hem? Hoe trof zijn harde hand het Brabantse platteland en Boxtel in het bijzonder? Deze vragen worden tijdens de lezing aan de orde gesteld.

Maarten van Rossem
Door Cornelis Anthonisz. - Rijksmuseum Amsterdam

Metaaldetectie: Zoektechnieken, Deel 5

Door Peter van Lierop

Alvorens je met een metaaldetector aan de slag gaat, is het van essentieel belang dat je weet hoe je te werk gaat, want zoals u wellicht zult begrijpen is 'zoeken' meer dan alleen maar de 'aan/uit-schakelaar' indrukken.

Vanzelfsprekend is niet ieder terrein een goede zoekplaats, althans het zoeken kan wel goed gaan, maar de essentie ligt natuurlijk bij het vinden. Om goede en interessante vondsten af te dwingen, dien je jezelf derhalve eerst de vraag te stellen: 'Wat wil ik eigenlijk vinden?'.

We gaan er van uit dat we leuke, interessante en oude voorwerpen willen vinden.

Dan gaan we meestal op oude akkers zoeken. Daar vinden we doorgaans vondsten uit de laatste 400 jaar. Oudere vondsten liggen er mogelijk ook wel, maar die liggen meestal dan net wat dieper, buiten ons bereik en buiten de wettelijke diepte, die door de overheid is gesteld op 30 cm.

De voorwerpen kunnen daar op verschillende manieren terecht gekomen zijn. Door bemesting met stadsafval of beerputinhoud, mogelijk heeft er ooit een leger gelegen of heeft er een huis gestaan. Het kunnen ook offergaven zijn, bijvoorbeeld voor een goede oogst.

Een eenvoudige test is om van tevoren zelf enkele voorwerpen van verschillende metalen en vorm in de grond te verbergen en kijken hoe jouw detector daarop reageert. Probeer ook de diepte op die manier te testen. Als het je lukt om alles terug te vinden, ben je klaar voor het grotere werk.

Je kunt daarna ook een Historische Atlas erbij pakken en eens vergelijken wat er vroeger was.

De meest betrouwbare oude kaarten zijn de kadastrale kaarten uit 1832, schaal 1 : 25.000.

Deze zijn in de jaren 60 en 70 van de 19^e eeuw herzien en aangepast en zijn te vinden in de voornoemde Historisch Atlas. Grotendeels is de situatie daar zoals die honderden jaren geleden was, gelijk aan de situatie op die kaarten. De reden daarvan is dat men in die tijd nog nauwelijks grote machines had en alle veranderingen aan het landschap met de schop moesten gebeuren.

Mocht je deze atlas niet in bezit hebben, dan zijn

deze sites wel makkelijk:

<https://www.topotijdreis.nl/> en/of

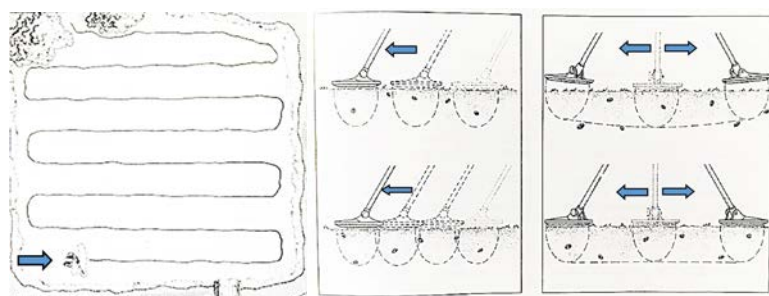
<https://heemkundeboxtel.nl/dorpsgeschiedenis/kaarten-en-plattegronden/1832-kaarten/>

Op deze laatste site staan de kadasterkaarten van Boxtel en Liempde in 1832 met veel details en doorzichtig op huidige satellietfoto.

Het eerste vereiste is dat we toestemming hebben van de eigenaar. Dus even nagaan wie dat is, even een praatje aanknopen en zeggen wat de bedoeling is. Sommige landeigenaren willen wel eens meelopen, anderen willen graag de vondsten eens zien en weer anderen kan het alleen maar iets schelen hoeveel de mais heeft opgebracht, die geven dus helemaal niets om archeologie of vondsten.

Op het veld aangekomen, zetten we de detector aan op een door de fabriek voorgeprogrammeerd programma. Ben je al iets gevorderd, dan kun je zelf zoveel instellingen aanpassen dat je lekker kunt zoeken.

Meestal loop ik eerst kruislings een keer over het veld om een indruk te krijgen of er überhaupt iets ligt. Dan loop ik volgens een rasterpatroon het hele terrein af, zie foto hieronder. Hierbij kun je de afdrukken van je laarzen in de gaten houden.

Ook is het heel belangrijk dat je de schotel steeds horizontaal over het oppervlak beweegt

Links-boven foute zoektechniek, onder goede techniek Rechts-boven foute zoektechniek, onder goede techniek

Als je dan toch over het land loopt, speuren je ogen natuurlijk ook de grond af. Daarbij vind je geregeld ook niet metalen vondsten zoals scherven van aardewerk, vuurstenen voorwerpen, pijpenkopjes en fragmenten van beeldjes. Die kunnen ook een goede indicatie geven van de ouderdom van het terrein.

De dorpsbrand van Boxtel van 23 mei 1540

Foto: Iftikar Alam

"Boxtel verbrande opten sondach der drievoldicht alst kermis was"

Door Frank van Doorn

Halverwege de zestiende eeuw staat Boxtel, een boerendorp van enkele duizenden inwoners, bekend als bedevaartsoord. Eind veertiende eeuw zou daar het Heilig Bloedwonder hebben plaatsgevonden en om dat te gedenken, vindt jaarlijks op Drievuldigheidszondag, de eerste zondag na Pinksteren, de Heilig Bloedprocessie plaats.

'Gebrant van den Brugge totten Hert'

De Heilig Bloedprocessie van 23 mei 1540 loopt echter dramatisch af. Om drie uur 's middags is de stoet bijna bij de Sint-Petruskerk, het eindpunt van de processie. Als de hoek van de tegenwoordige Oude Kerkstraat en Duinendaal wordt gepasseerd, bij de ingang van het kerkhof, vat daar een hoop stro op straat vlam door een van de meegedragen toortsen. De brand breidt zich snel uit over de huizen langs de huidige Oude Kerkstraat, in de richting van het clarissenklooster Sint-Elisabethsdal. Het klooster gaat geheel in vlammen op. 'Onse kerk en

alle onse huizen waren verbrand buiten en binnen', schrijft een onbekend gebleven zuster, 'zodat wij niet behielden dan een waschhuis ende klein hoenderhuisken, daar wij ons in onthielden.' De zusters hebben, anders gezegd, alleen nog het washuis en kippenhok als onderkomen. Ook het huis van deken Alard Baliart naast het klooster gaat in vlammen op.

Het vuur verspreidt zich via de huizen aan de huidige Clarissenstraat naar de Markt en legt daar op enkele gebouwen na alles in de as. De vlammenzee bereikt de Rechterstraat en slaat daar over naar de huizen van Boxtel-Buiten; het gedeelte van de dorpskern buiten de bruggen over de zogeheten Binnendommeltjes. Van de Rechterstraat gaat het gedeelte van de hoek van de huidige Kruisstraat en Burgakker tot aan de Zwaanse brug in vlammen op. De Burgakker zelf wordt op vijf of zes huizen na helemaal verwoest. Alleen de gebouwen bij het poortje naar kasteel Stapelen blijven gespaard.

Alles bij elkaar legt de dorpsbrand bijna de helft van alle huizen van Boxtel-Binnen in de as. Over eventuele dodelijke slachtoffers of gewonden is niets bekend, maar de omvang van de brand wordt in een verslag nauwkeurig gereconstrueerd aan de hand van de huisnamen die in Boxtel worden gebruikt voor de meest markante gebouwen, zoals herbergen, brouwerijen en het clarissenklooster.

Herbouw

De brand brengt ingrijpende veranderingen teweeg in het aanzien van Boxtel. De herbouwde huizen worden grotendeels in steen opgetrokken. Tot de brand waren de meeste gebouwen er nog voorzien van lemen wanden; alleen aan de Rechterstraat stonden voor 1540 al enkele huizen met stenen gevels. Sommige van de afgebrande huizen worden niet meer herbouwd, of worden samengevoegd tot grotere.

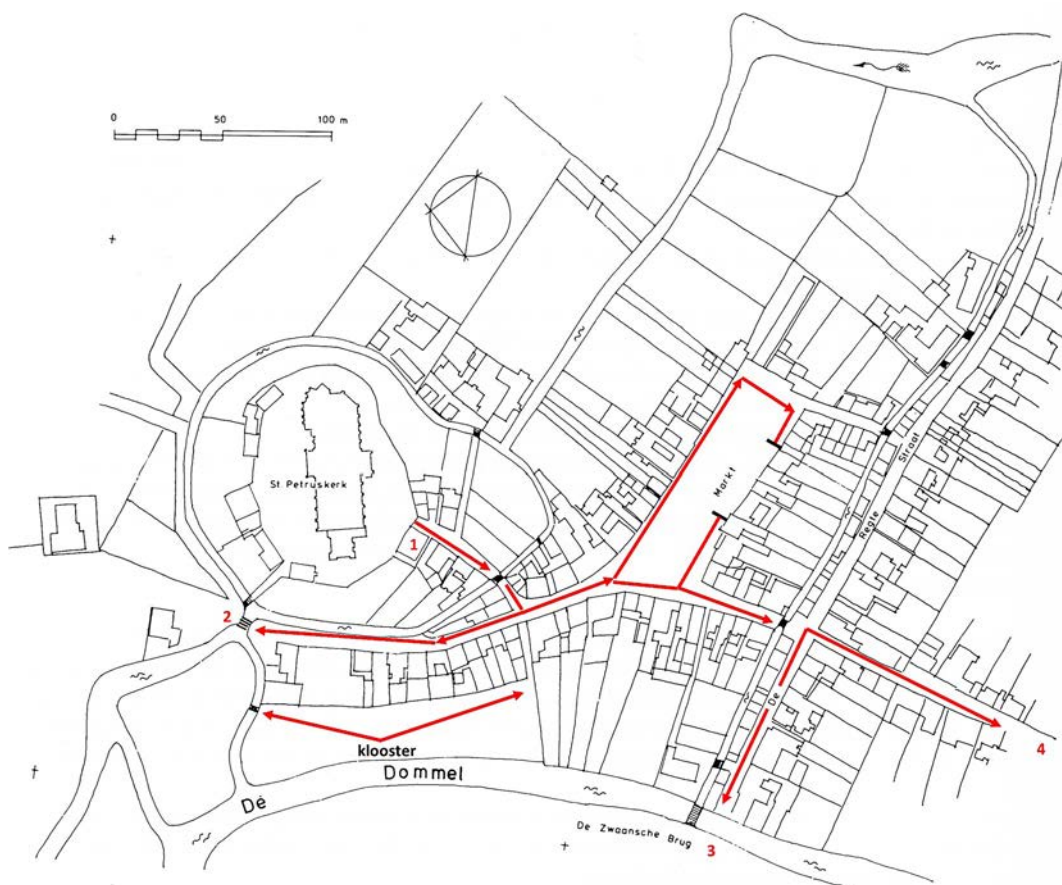
Kort na de brand wordt onder leiding van de drie Buxtelse timmerlieden Bartholomeus de Mommer, Walraven van der Elst en Joost Bloomaerts begonnen met de herbouw van het clarissenklooster. Nog datzelfde jaar is het herstel zover gevorderd dat de zusters weer kunnen intrekken. Als weldoeners van 'het arm verbrand klooster' zijn hun namen vastgelegd in het memorieboek van de clarissen. De zusters zijn echter financieel geruïneerd en hun situatie is zo schrijnend dat ze toestemming krijgen van de prinsbisschop van Luik, Cornelis van Bergen, om te mogen bedelen.

Deze toestemming wordt ook gecommuniceerd met andere geestelijke hoogwaardigheidsbekleders in de Meierij van 's-Hertogenbosch, zodat een grote geldinzameling voor de zusters kan worden opgezet.

Brandpreventie

Naar aanleiding van de brand stelt de heer van Boxtel, Filips van Horne (1500-1541), een reglement op met maatregelen om een grote dorpsbrand in de toekomst te voorkomen. Zo worden er brandhaken en leren emmers aangeschaft voor de vuurbestrijding, maar de belangrijkste maatregel is wel het verplicht stellen van schoorstenen. Tot de brand worden nog veelvuldig rookgaten gebruikt; die zijn na de brand verboden in kamers lager dan 15 voet, ofwel ruim 4,5 meter. Wordt er een schoorsteen aan de zijkant van een huis gebouwd, dan moet deze 8 voet (2,5 meter) boven het dak uitsteken. Speciaal aangestelde brandmeesters worden belast met de controle van de schoorstenen. Keuren zij een schoorsteen af, dan mag deze niet gebruikt worden tot de nodige reparaties zijn uitgevoerd. Bij bakovens en brouwhuizen mogen geen brandbare materialen zoals hout en turf meer in de buurt liggen en het wordt verboden om ashopen op straat te leggen.

Tot in de tweede helft van de zeventiende eeuw zijn deze maatregelen nog van kracht; dan vindt aanscherping plaats en is het niet langer toegestaan om in Boxtel-Binnen huizen met strodaken te bouwen.

Brand in het centrum van Boxtel op 23 mei 1540.

1. Begin van de brand.
2. Het Kerkbruggetje.
3. De Zwaanse brug.
4. De Burgakker, de weg naar kasteel Stapelen

Bronnen

Coenen, J., *Baanderheren, boeren en burgers. Een overzicht van de geschiedenis van Boxtel, Liempde en Gemonde*, Boxtel, 2004.

Visser, de, J.J.E.M., *Boxtel: een heerlijkheid tussen twee heren, ca. 1100-1652. Van hulde aan de keizer naar trouw aan de hertog*, Boxtel/'s-Hertogenbosch, 2013.

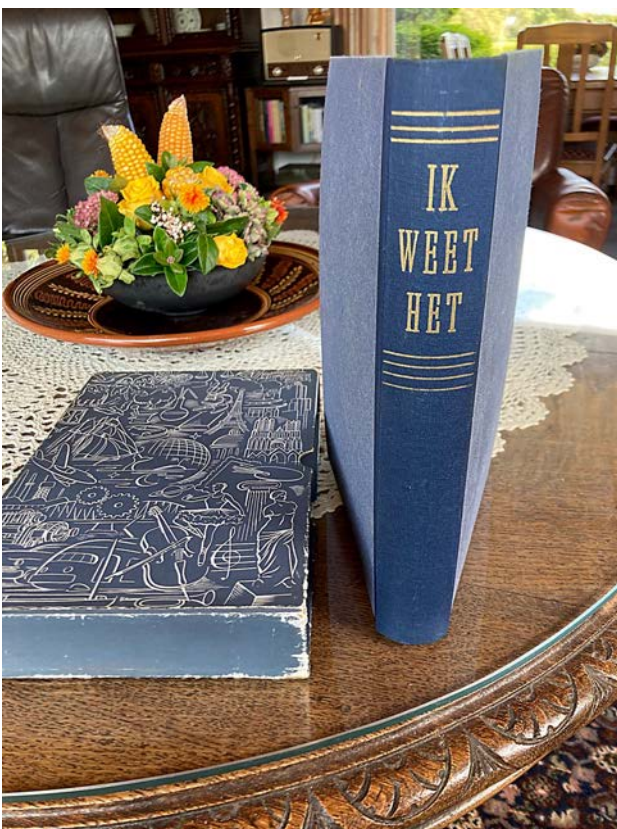
Visser, de, J.J.E.M., *Elisabethsdal. Zusters Clarissen in Boxtel, 1468-1717*, Boxtel/Woudrichem, 2021.

Verzamelboek

Door Nel van Doorn

De succesvolle spaaracties van de Jumbo waarbij de Heemkundeplaatjes driftig gespaard en geruild werden, zijn niet uniek. Ook vroeger waren er al spaaracties; zo werden bijvoorbeeld van de repen 'Kwatta' chocolade, de zogenaamde 'Kwatta-soldaatjes' gespaard. Dat ging niet altijd even lichtzinnig, zoals te lezen valt in het bijgevoegde rechtbankvonnis.

Chocolade was een redelijk duur product dat niet

voor iedereen betaalbaar was en de cadeaus die voor de soldaatjes gespaard konden worden waren erg luxueus. Diefstal lag dus op de loer.

Hoe 'braaf' zijn dus de plaatjesboeken waar de verzamelaar zijn of haar boek mee kon opvullen en waarbij je de weetjes als cadeautje krijgt?

Ik kreeg het encyclopedische plakboek 'Ik weet het' in handen. Het betreft hier

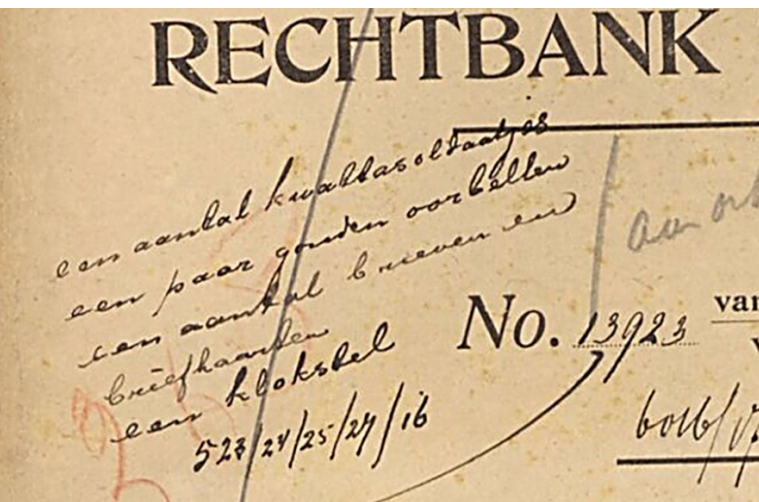
een actie van de Blue Band-margarine uit de jaren '50 van de vorige eeuw. Van de gespaarde zegeltjes konden later de plaatjes keurig uitgeknipt en ingeplakt worden. Het boek is soms nog op rommelmarkten of antiquariaten te vinden. Ik vroeg me meteen af hoe men in die tijd aan de ontbrekende plaatjes kwam, want ruildagen organiseren is echt iets van nu. Misschien speelde het schoolplein een rol? Bij nadere bestudering van de achterkant van de plaatjes bleek daar het antwoord te staan; moeder moest gewoon maar meer Blue Band kopen! Deze bevatte tenslotte veel 'zonnescijnvitaminen' (vitamine D) en dat was onmisbaar voor gezonde kinderen. Mooi meegenomen als je boek nog niet vol was...

Proeftijd voor postbode die brieven met Kwatta-soldaatjes steelt

Door Nel van Doorn en Marilou Nillesen BHIC

Tot over zijn oren verliefd is de 20-jarige postbode Antonius Hermans uit Breda in 1916. Hij probeert het meisje van zijn dromen te imponeren door brieven, gericht aan de Kwatta-fabriek, achterover te drukken, om zo sneller Kwatta-soldaatjes te sparen. Maar zij is niet onder indruk, de rechtbank wel. Zes maanden voorwaardelijk, met drie jaar proeftijd.

Luste gij unne kwatta?

De naam Kwatta staat bij de oudere generaties synoniem voor chocolade. Deze lekkernij is immens populair aan het begin van de vorige eeuw. Aanvankelijk is het leger de voornaamste afnemer wat ertoe leidt dat er een soldaatje op de wikkel komt te staan. Het Kwatta-soldaatje werd het handelsmerk van de fabriek en er werd een slimme spaaractie bedacht. Je kon voor de soldaatjes sparen, door de soldaatjes van de verpakking te knippen. Die stuurde je op naar de Kwatta-fabriek.

Zo'n envelop, vol met wikkels, dat voelt anders aan dan een envelop waar enkel een brief in zit. Voor de jonge Hermans is het niet zo heel moeilijk deze enveloppen eruit te vissen. De moeilijkheid is meer dat de fabriek niet in de bezorgende ligt van deze hulpbesteller der Posterijen te Breda. Maar als ze per vergissing tussen zijn lichten vallen, aarzelt hij niet en geeft ze aan Maria van der Linden. Geen

makkelijk meisje, deze Maria, want in plaats van dank je wel zegt ze dat dat er te weinig zijn.

Maar dan is de verliefde postbode al tegen de lamp gelopen en stelt de rechtbank dat hij een misdrijf heeft gepleegd uit hoofde van zijn persoonlijke dienstbetrekking door deze post zich wederrechtelijk toe te eigenen. De zes maanden hoeft hij niet te zitten, als hij zich maar gedraagt binnen drie jaar proeftijd. Waarbij proeftijd een heel andere lading krijgt dan dat je in eerste instantie denkt als het over Kwatta gaat.

Wat U kunt bekomen met de fameuse **KWATTA** Manoeuvre te gebruiken.

Knip de soldaatjes uit die zich bevinden op de omslag van de repen Kwatta-Manoeuvre, Fondant, Melk, Melk met hazelnoten. Ze geven recht op prachtige premies: mooie kistjes die 400 gr. geassorteerde pralines en toffees bevatten, porseleinen koffieserviezen, groenteschalen, sauskommen, borden, enz...

Vraag de volledige lijst aan uw gewoon winkelier.

De fijne kwaliteit die de faam van de Kwatta-cacao maakt, vindt men terug in de Kwatta-chocolade: fondant, melk, melk met hazelnoten en 20 gevarieerde fantasieën.

KWATTA

TSP

Kwatta reclame, rond 1920

Bron: BHIC Register 23-563, Rolnummer 6017 vanaf scan 85

Een voorloper van het Brabants Centrum

'Onze Kerkklokjes' van 1924

Te Koop
2 Zeugen met Biggen
en 7 biggen 8 weken
oud bij **JAN STRIK**,
Kinderbosch, Boxtel.

Wordt gevraagd
voor direct, een flinke degelijke
Werkmeid,
van goede getuigschriften voor-
zien.
Brieven onder No. 10 aan
het Bureau van „Ons Kerk-
klokje“ Burgakker A 232, Boxtel

PROPAGANDA-FEESTVERGADERING
DER
R.K. WERKLIEDENVEREENIGING ST. JOSEPH
te **BOXTEL**
te houden op **Zondag 23 Maart**,
's avonds om **half acht** in het R. K.
Vereenigingsgebouw, toegankelijk voor
alle R. K. arbeiders en hunne vrouwen.
De feestrede wordt gehouden door **Rector BEKKERS**.

HENRI VAN VUGHT
Mr. HUIS- EN DÉCORATIESCHILDER
Esch bij Boxtel
Blijft steeds het adres voor alle voorkomende
schilderwerken
Ingericht voor het **LAKKEN** van Auto's,
Motoren, Rijtuigen en Meubelen
VERF- EN GLASHANDEL
VRAAGT PRIJSGAAF GEGARANDEERD MERK

Firma J. VERHEIJDEN & ZONEN
SCHILDERS
STATIONSTRAAT **BOXTEL**
Glas - Verwaren - Behangselpapieren
Schoonmaakartikelen
Borstelwerk - Meubel- en Linoleumwas

Weidevee.
Gelegenheid tot het in-
scharen van Weidevee.
Prijs: met 2 breede
tanden f 65.—, zonder
breede tanden f 40.—
Adres: P. Buddemeijer,
Markt A 526, Boxtel.

VARKENSVLEESCH
per pond
Varkensvleesch,
zonder been . . . 80 ct.
Coteletten en
dikke ribben . . . 70 ct.
Worst en gehak 70 ct.
Platte ribben . . . 60 ct.
Versch mager
spek 60 ct.
Versch vet spek 50 ct.
Beleefd aanbevelend,
JAN CLERCX
Rechterstraat A 254 **BOXTEL**

Te Koop
2 BESTE
DRIFTVARKENS
BIJ
W. VAN NIEUWBURG
LANGENBERG — **BOXTEL**

VOORTZETTING van den
Grooten Uitverkoop
bij
Jac. v. Hout-Ververgaard
Stationstraat — **BOXTEL**
ZIE ONZE PRIJZEN   ZIE ETALAGE

Heden noteer ik voor:
per 100 K.G.
Plata mais f 10 80
Kippengerst, gezuiverd 10 80
Haver 10 60
Boekweit 10 60
Lijnmeel 14 40
Lijnkoekjes met sulker 15 50
Soyameel 13 40
Gemengd Kippenvoer 12.—
Ochtendvoer 16.—
Voederkalk 16.—
Liebigs Vleeschmeel 28.—
Zemelen 8 20
Gries 8 40
Blank, zuiver Boekweitmeel 22.—
Voer Erwtten 12 80
Aanbevelend,
P. J. ROBBEN
Stoommolen, **BOXTEL**

DE VOORDRACHT
OVER
DOELMATIGE VOLKSVOEDING
met betrekking tot de **MAGGI'S PRODUCTEN**
— verbonden met —
FILMVERTOONING
wordt te **BOXTEL** gehouden **Maandag**
28 Januari, 's avonds **7 1/2** uur in de
Concertzaal achter Hotel „Riche“.
Toegang vrij.   **Geen kinderen.**

NIEUW DOORSTRIJK-GASIJZER NIEUW
waarbij het strijkcomfoor overbodig wordt. Men kan daarmee zonder onder-
breking of onder van hand de verscheiden, doorstrijken evenals met een elek-
trische strijkbeul — in gebruik overal veel billijker dan met de laatste.

Den tijd der halve eeuw is voortker een elektrische strijkbeul, omdat zij daarmee reukloos,
doch vóór alle maatregelen van doorstrijken. De gestrijfd bleefde echter wel reukloos,
wanneer de boel gerepareerd moet worden of als de stroomvoeding leeml **Geschiedenis** is in elk
geval strijken met gas, doch tot nu toe ontbrak het aan een Schikbare doorstrijker.
Met het gepatenteerde „Prometheus“ doorstrijker is ook dit bezwaar opgeheven.
„Prometheus“ strijkt met behulp van de gepatenteerde weestelverlichting.
„Prometheus“ strijkt ausermekelijk billijker dan elektrische beulen.
„Prometheus“ strijkt ook reukloos, omdat dit jaar vooraf is van een
goede gasvoeding.

Beschrijving: Zoals bovenstaande afbeelding aantoon, heeft het stuwor „Prometheus“ doer-
strijker twee strijkvlakken, waarvan er een omhoog getuaid is, terwijl men het andere gebruikt.
Tusschen beide strijkvlakken brandt een vaste brandstoffer, die, al naar de gasvoeding en de
gasdruk, geregeld kan worden. Daardoor wordt een reukloos verbranding verreegt.

Door middel van een
gummi- of metaalring van
6 m. M. wijde wordt het ijsor
aan de gasvoeding verbonden.
Zoodra het bovenste strijk-
vlak bereikt is het onderste
door het strijken afgeveeld
is, toet men eenvoudig aan
een greep en de vlakken
worden verwisseld, zoodat
het bovenste vlak branden en
het benedenste boven komt.
Door deze weestelverlichting
wordt het doorstrijken moeg-
lijk gemaakt, terwijl de
reukloos van het gas later
wordt toegepast dan bij strijk-
beulen met elektriciteit.

GRATIS DEMONSTRATIE en te zien bij
RUD. PECHTOLD, Molenstraat A 99, BOXTEL.

NAPOLEON'S HORLOGE
Kluchtspel in 3 bedrijven
door het R. K. **BOXTEL'S TOONEEL-
GEZELSCHAP**, onder leiding van den
WelEerw. Heer Mathijssen,
op **Zondag 10 Februari 1924**
in het **CONCERTGEBOUW**
(achter Hotel „Riche“)
Aanvang 8 uur - Opening der Zaal 7 1/2 uur
Zie de reclamebiljetten

RIJWIELEN
en
onderdeelen
P. J. ELTINK
BOXTEL

LEEST
de wonderbare bekoering van
EEN SOCIALIST
PRIJS F 1.—
Uitgave van
H. DELMEE
Burgakker — **Boxtel**

GROOTE PRIJSVERLAGING LEVENS MIDDELEN

Geldersche Worst van Antoon Hunnik, met
loodje per pond 78 ct.

Groene erwten, vanaf	12 ct. p. pd.
Bruine boonen.	20 „ „
Witte boonen, prachtig	14 „ „
Pruimen	16 „ „
Schijfappels.	38 „ „
Grutmeel	10 „ „
Zuiver boekweitmeel	15 „ „
Grove rijst	12 „ „

WITTE SUIKER per pond 32 ct.

Abrikozen (blank)	50 ct. p. pd.
Havermout	10 „ „
1ste kwaliteit Tarwebloem	9 „ „

1ste Kwaliteit Jam per pot 51 ct.

Volvette Goudsche kaas 80 ct. p. pd.

ALBERT HEIJN

BOXTEL Stationstraat A 124

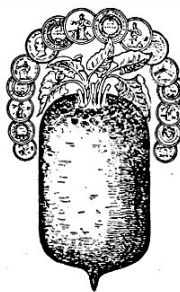
85 Winkelde door geheel Nederland

Gedurende de maand Maart geven
wij als voorjaars Reclame op al onze
artikelen 10% korting

P. VAN AMELSVOORT
Goud - Zilver - Uurwerken
Breukelschestraat B 112, BOXTEL
Alle reparaties worden billijk en soliede uitgevoerd.

Liefhebbers van Lezen,
abonneert U op de
LEESBIBLIOTHEEK
van de Maatschappij de Katholieke Illustratie

een complete Jaargang 12 boeken van de beste
schrijvers voor den prijs van slechts f4.— bij
vooruitbetaling. Op te geven of te bestellen aan
De Administratie van Ons Kerkklokje
BURGAKKER — BOXTEL

Heeren Landbouwers
neemt dit jaar proef met
„Origineele Kirsche's Ideal”

de beste VOEDERBIET van dezen tijd
Grootste opbrengst
Hoogste duurzaamheid
Hoogste droge stof-gehalte

De analyse van het origineele zaad geplombeerd door
Wageningen is 96% zuiverheid, 81% kiemkracht
PRIJS f 2.30 PER KILO

Voor BOXTEL en OMSTREKEN
alleen verkrijgbaar bij:

VAN ZOGCHEL - Zaadhandel - Molenpad - BOXTEL

waar tevens alle soorten Tuin- en Landbouwzaden in slechts
le kwaliteit aan concurrerende prijzen voorradig zijn.

Met het oog op de zeer groote aanvraag van KIRSCHES IDEAL voor Brabant is
spoedige opgave, om te verstoring te voorkomen, wel aan te bevelen.

1924 HET GRUNO JAAR

OMDAT de menschen eindelijk genoeg hebben
van al die rommel!!!

OMDAT een GRUNO is, sterk, lichtlopend.
betrouwbaar en sierlijk!!!

EN!!!

OMDAT or geen enkele fabriek is die hare rijwielen
zwart op wit garandeerd voor 10 jaren en
langer, zooals de GRUNO!!!

PRIJZEN VANAF f 85

Aanbevelend,

W. H. V. D. WETERING-MEEUWIS
Stationstraat A 113 BOXTEL

Juffrouw

zoekt GEMEUBILEERDE of
ONGEMEUBILEERDE SLAAP-
KAMERS.

Brieven met prijsopgaaf onder
No. 14 aan 't Bureau van
„Ons Kerkklokje”, Burgakker
A 232, Bostel.

De Nieuwe Schoenzaak

Geen beter, geen solieder, geen vertrouwer
en geen goedkoper adres voor schoenen
als in De Nieuwe Schoenzaak
KOMT EENS KUKEN! VRAAGT EENS PRIJS bij
N.v.d. BRAAK, Breukelschestr. B 138 Bostel

264 B
STATIONSTRAAT - BOXTEL
Filiaal S. B. DAMES
BEST en GOEDKOOPST Adres voor
Kruideniers-, Grutterswaren en Comestibles
Prima kwaliteiten — Lage prijzen
Van een prompte en nette bediening kan U zich
verzekert houden.

„DE FIJNPROEVER”
Rechterstraat 462 - BOXTEL

EEN ROEP gaat uit over ons

Prima ROOKVLEESCH
WUNROOD VAN KLEUR, zonder pezen, kant of
afval. Versterkend en gezond, thans verlaagd tot
80 cent per pond.

Wij leveren uitsluitend VOLVETTE KAAS (Rijksmerk)
Uw waarborg voor prima kwaliteit, p. pd. 80-85 ct.
Meikassa 90 ct. per pond

Vraagt uitsluitend Margarine „DE FIJNPROEVER”
2 maal per week versch, per pond 40-45-55-60 ct.

De overbekende Echte Bossche Koek, 2 pd., 50 ct.
Een delicatessie, de Bossche
Candijkoeke, 1' pond, 50 ct.
Geurige Santoskoffie 58-65-75 ct. Java 90 ct. p. pd.
Grove bladthee 28 ct. per ons

Aanbevelend, **J. VONK.**

Wederverkoopers extra korting.

De ALGEMEENE COMMISSIE voor Kinder-
verpleging en Kinderbescherming te 's Hertogen-
bosch, onderafdeeling der Vereniging van den
H. Vincentius à Paulo aldaar, vraagt voor de
vergrooting van de aan het gesticht „Huize de
la Salle” te Bostel verbonden en onder bestuur
der Fraters van O. L. Vrouw Moeder van Barm-
hartigheid te Tilburg staande school voor zwak-
zinnige Regeerings- en voogdijkinderen

Gelden ter leen

tegen eene rente van 4½% bij opzegging met
12 maanden of tegen 4% bij opzegging met
6 maanden.

De gelden kunnen worden aangeboden bij
den ZeerEerw. Heer Pastoor J. SPIERINGS
te Bostel.

HEROPENING

Heden ontvangen een
pracht-collectie

Seizoen-Hoeden

tegen concurrerende prijzen.

Beleefd aanbevelend,

Dolmans-Beekers

Kruisstraat 32 - BOXTEL

GEVESTIGD

De NIEUWE ZAAK
in Kruidenierswaren en
aanverwante Artikelen

Levering van uitsluitend EERSTE
kwaliteit waren aan UITERST
SCHERP concurrerende prijzen

ONZE LEUZE IS:

Het BESTE te leveren
aan de LAAGSTE prijzen

NEEMT PROEF S.V.P.

Aanbevelend

A. VAN GEFFEN-BEVERS

Ossenpad, hoek Burgakker, BOXTEL

Te huur of te koop
gevraagd een

net Burgerhuis.

Huurprijs 5 of f6 per week,
voor klein gezin. Te aanvaarden
uiterst 1 Mei, ook eerder.

Brieven onder No. 11 aan
het Bureau „Ons Kerkklokje”,
Burgakker A 232, Bostel.

A. VAN KOL'S

Kolonialewarehandel

Stationstr. Winkels Markt
Telefoon 97 BOXTEL Telefoon 80

PRUIMEN CADEAU

Van Zaterdag 1 Maart tot en met Zaterdag 8 Maart
geven wij bij ELKEN GULDEN aan winkelwaren
(uitgezonderd roomboter en suiker) EEN HALF POND
prachtige Californische PRUIMEN CADEAU.

'Ronselarij bij het leger te velde'

Door Hanneke van der Eerden

In 1838 wordt de 16-jarige Italiaanse marskramer Giovanni Castione op de huidige Oirschotseweg vermoord en beroofd van zijn geld. Tijdens de lezing van november zijn we daar uitgebreid van op de hoogte gebracht. Voordat hij deze moord begaat zit de jeugdige dader, Martinus Zoeren uit Oirschot, in de gevangenis van Woerden een tweejarige tuchtstraf uit. In diezelfde tijd zit de Boxtelse koopman Theodoor Janssen daar ook gevangen. Hij is opgepakt wegens ronselarij bij het leger, in oorlogstijd een zeer ernstig vergrijp waar de doodstraf op staat!

Theodoor Janssen is geboren in 1775 in Borkel en Schaft, waar ook zijn moeder vandaan komt. Zijn vader is mandenmaker en komt uit Neerpelt, tegenwoordig net over de grens met België. Als koopman komt Theodoor Janssen in Boxtel terecht. Hij trouwt daar in 1812 met Marian van der Eerden (1790-1820), dochter van de uitbaters van de 'Keulse Kar', Justinus van der Eerden en Maria de Leijer. Het gezin Janssen krijgt vier kinderen, Justina (1813-1867), Peter (1814-1818), Joseph (1816-1835) en Martinus (1819-1821). Moeder Marian sterft jong op 30-jarige leeftijd en Theodoor keert terug naar Neerpelt.

In 1830 breekt de Belgische opstand uit en wordt Theodorus Janssen opgepakt wegens 'ronselarij bij het leger te velde'. Mogelijk heeft hij geprobeerd Nederlandse soldaten te werven voor het pas opgerichte Belgische leger. Daarvoor zit hij van 1830 tot 1840 gevangen in de militaire gevangenis van Breda en Woerden. Het rechtssysteem in die tijd is gebaseerd op minimale verzorging en lage kosten. Om in zijn kosten te voorzien moet de gevangene

daarom naar vermogen, kracht en kunde arbeid verrichten. Daarvoor krijgt hij een minimale vergoeding, waarvan kleine persoonlijke uitgaven gedaan kunnen worden. De gevangenen worden gezamenlijk aan het werk gezet in de arbeidsvertrekken voor het maken van tapijten en dekkleden van koehaar. Er mag niet gesproken worden en in de vertrekken brandt geen kachel. Stipte gehoorzaamheid wordt geëist anders volgen disciplinaire straffen. De gevangenen verblijven met meerderen op zaal en mogen daar hun zelf betaald pijpje roken of borreltje drinken. Het eten is per week streng gereguleerd: vier dagen soep en drie dagen aardappelen met zuurkool of wortelen. Op twee dagen zit er vlees of spek bij. Het verouderde tuchthuis van Breda ligt midden in de stad, pas in 1882 komt hiervoor in de plaats de voor die tijd moderne koepelgevangenis.

Nog erger is een verblijf in het middeleeuwse kasteel van Woerden. Tussen 1830 en 1860 is het een gevangenis voor 'criminele manspersonen' en verblijven er honderden gevangenen. Ze leven er onder erbarmelijke omstandigheden. Veel cellen hebben geen ramen en deuren en een gat in het plafond is dan de enige uitgang. Theodoor Janssen leeft in Woerden op een zaal met 15 'lotgenoten'. In 1834 schrijft hij vanuit de gevangenis brieven aan zijn schoonvader, waarbij hij vraagt om geld en verversingen, want 'met Pasen en Pinksteren heeft hij tevergeefs daarop gewacht.' De 59-jarige noemt zichzelf 'oud van jaren'. Hij vraagt 'mij uit den kerker te verlossen, want armoediger leven is er niet gelijk de gevangen man heeft.' Zijn advocaat schrijft in 1831 dat Theodoor Janssen niet beseft

welke straf hem boven het hoofd hangt. Een jaar later maant de advocaat de schoonfamilie nogmaals om spoed *'daar een oorlog de aandacht van het gouvernement op andere zaken vestigt en de ongelukkige oude man vergeten zal worden!'*

De schoonfamilie neemt de zorg voor de kinderen Janssen op zich na de dood van hun moeder. Ze nemen de kinderen in huis en betalen het schoolkostgeld en de onkosten voor pennen, inkt, papier en boeken. Na de gevangenneming van vader Janssen worden de kosten voor de bruiloft van kleindochter Justina verrekend, evenals kleding en ander levensonderhoud voor kleinzoon Joseph. De langdurige gevangenschap van schoonzoon Theodorus Janssen loopt aardig in de papieren en wordt eveneens betaald. Over 1830-1831 krijgt de *'auditeur bij de krijgsraad te velde'* 207 gulden voor *'consultatie, conferentie, besognes, vacatiën, ameneren van stukken, formeren van nota's en memoriën, correspondentie, verteringen, briefporten en andere kleine uitschotten.'* Zijn advocaat berekent daarvoor nog eens 172 gulden en enkele jaren later opnieuw 142 gulden. Voor het verblijf in de gevangenis wordt dagelijks 30 cent gerekend, waarvoor de gevangene een iets betere behandeling krijgt, daarbij komen nog de uitgaven voor het zakgeld voor de gevangene. Over tien jaren gevangenschap en juridische ondersteuning geeft de familie meer dan 1000 gulden uit, een gigantisch bedrag! De laatste nota is uit 1841 voor een rekest om kwijtschelding van zijn nog overige jaren van reclusie en tuchtiging te Woerden.

Dochter Justina Janssen schrijft een tranentrekkende brief aan koning Willem II: *'Gedoog dat de arme dochter van een gevangene zich voor den troon uwer Majesteit nederwerpe. Mijn vader, thans nagenoeg zesenzestig jaren oud, zit nu sedert acht jaren reeds te Woerden gekerkerd. Nog zou hij twaalf jaren daar moeten doorbrengen, als uwe Majesteit hem gene genade geliefde te schenken.'* Ze vervolgt: *'Sedert al dier tijd heb ik jaarlijks den Koning doch te vergeefs om afslag van straf gevraagd voor Theodorus Janssen, mijne vader, die in 1830 het slachtoffer is geworden van verleiding op een ogenblik dat hij door buitensporig gebruik van drank zijn zinsvermogens geheel verloren had. De Krijgsraad heeft hem als ronselaar veroordeeld tot den dood. Zijne Majesteit Willem I heeft die straf veranderd en verzacht met 20 jaren opsluiting. Van die 20 jaren Sire zijn er nu acht verstreken. Zo geef mij arme weduwe mijnen vader en mijn onnozel kind van vier jaren zijnen grijzen*

Bron Th. Janssen: familiearchief Van der Eerden

grootvader en verzorger, broodwinner en steun terug.' Ze werpt Boxtel in de strijd: *'Geheel Boxtel zal u zegene Sire voor uwe koninklijken grootmoedigheid aan mij ongelukkige weduwe zal voltrekken. Mijn gebed zal een zegen over uwe regering vurig opstijgen. Nu Sire, bij uwe komst tot de Nederlandsche troon hopen wij op een kwijtschelding van misdaad voor ongelukkigen als mijnen vader, die immers wanneer hij nog twaalf jaren moet opgesloten blijven in een ouderdom van 78 jaren eerst zijn kerker zou kunnen verlaten en dus veeleer zijn dood dan zijne vrijheid mocht tegemoet zien.'*

Het rekest pakt positief uit, want op 16 januari 1841 is Theodoor aanwezig bij het tweede huwelijk van dochter Justina Janssen met de Boxtelse tapper en meestersmid Jan van Son. Ze baten samen op de Boxtelse markt koffiehuis 'Het Vergulde Hert' uit. Later neemt hun zoon Theodoor van Son, vernoemd naar zijn grootvader Theodoor, de zaak over. De 'ronselaar' overleeft al zijn kinderen, gaat weer in Neerpelt wonen en blaast daar in 1873 in de gezegende leeftijd van 98 jaren zijn laatste adem uit.

Minder goed loopt het af met de moordenaar van Giovanni Castione. Tussen 1836 en 1838 zitten Theodoor Janssen en Martinus Zoeren tegelijk in de gevangenis in Woerden, maar het is niet waarschijnlijk dat ze elkaar daar gesproken hebben. De jeugdige Zoeren zit hier voor het plegen van meerdere diefstallen een tweejarige tuchtstraf uit. Na zijn vrijlating bezoekt hij zijn vader in Oirschot. Hij is platzak en ontmoet in Oirschot de 16-jarige Italiaanse marskramer Giovanni Castione, die juist goede zaken heeft gedaan. Terwijl ze samen naar Boxtel lopen slaat Zoeren de Italiaan dood en bestelt hem. Zoeren wordt voor deze moord opgepakt, ter dood veroordeeld en opgehangen op de Markt van Arnhem. Ter nagedachtenis aan de vermoorde Italiaan is langs de Oude Grintweg op de plaats van de brute moord een houten gedenkkruis geplaatst.

DE BLOEDKAPEL VAN KASTEEL STAPELEN

Door: Christ van Eekelen Foto: Rini van Oirschot

Een wereldberoemd schilderstuk is het niet, dat aangebracht is op het altaar van de H. Bloedkapel in kasteel Stapelen. Wel is bekend wie het geschilderd heeft: Maerten van Heemskerck, een bekende oude meester die geboren is in 1498 en in 1540 het werk schildert. Of toch niet? Want er bestaan vier kopieën. Welke van de vier de echte is, is nog niet uitgemaakt. Het hier afgebeelde schilderstuk in de kapel van Stapelen zal wel niet het oorspronkelijke werk van Maerten van Heemskerck zijn. Hier in die intieme kapel, zelf méér dan zeshonderd jaar oud, is het wel goed op zijn plaats. Want de Heren van Boxtel hebben veel eeuwen op deze schitterende plek aan de Dommel gewoond. In hun kasteel, omgeven door brede grachten, in een mooi park met hoge oude bomen. Het Heilig Bloed-kapelletje is er een klein onderdeel van. Het kasteel werd meer dan 100 jaar bewoond door Paters Assumptionisten, die met respect de oude eerbiedwaardige kapel in ere hebben gehouden. Nu is het kasteel, met kapel, privé-eigendom.

Het heilig Bloed.

Boxtel is vanouds bekend om de verering van het Heilig Bloed. De oorsprong van de verering staat afgebeeld op het altaar in de kapel van Stapelen. Priester Eligius van den Aker had na de consecratie per ongeluk de kelk met witte wijn omgestoten

Eligius van den Aker stoot de kelk om. Detail uit het altaarstuk

waarna de altaardoeken rood kleurden.

Na de H. Mis had hij de altaardoeken (corporale en altaardwaal) meegenomen en wilde ze gaan wassen in de beek bij de watermolen. Maar de rode vlekken gingen er niet uit. Vlak voor zijn dood heeft hij zijn daad opgebiecht. De Heilige Doeken werden daarna overgebracht naar de kerk en worden daar nog altijd vereerd. Een keer per jaar, op de eerste zondag na Pinksteren, wordt in Boxtel de Heilig Bloedprocessie gehouden. Deze processie trekt nog steeds veel toeschouwers en wordt ook met veel enthousiasme gehouden. De Heilige Doek (corporale) wordt in de Sint Petrusbasiliek in een aparte kapel bewaard. Tijdens de jaren dat Brabant een wingewest van Holland was, en de kerk van Boxtel in handen van de protestanten, zijn de Heilige Doeken overgebracht naar Hoogstraten in België. De verering van het Heilig Bloed ging toen door in het kasteel van Boxtel, ook zonder Heilige Doeken. Vandaar dat later, toen de Boxtelse kerk weer aan de katholieken kwam, er onenigheid ontstond waar de Heilige Doeken eigenlijk thuishoorden. De toenmalige kasteelheer wilde de eer aan zich hebben, en een van de teruggekeerde Doeken (corporale) ook. Maar het werd al gauw duidelijk, dat de Doek aan de parochiekerk toekwam. Maar de naam van de Heilig Bloedkapel van het kasteel herinnert nog altijd aan de verering van de Bloeddoeken die toen in Hoogstraten verbleven.

De kapel

De kapel is een monument, gewijd aan de verering van het Heilig Bloed en aan het lijden van Christus. Om het schilderstuk heen, op de opstand van het altaar, zijn zeven tafereelen aangebracht met afbeeldingen uit het leven en dood van Christus. Het zijn medaillons van zo'n twintig centimeter breed, van witgeschilderd terracotta. Het middelste me-

daillon stelt de kruisdood van Christus voor; de drie kruisen een beetje scheef naast elkaar op de Calvarieberg. Boven het tafereel staat in fraai geschilderde letters de tekst (in het latijn): *'Ter ere van de Algoede en Algoete God. Tot bevestiging van ons hoogheilig geloof is dit wonder geschied.'*

En met 'dit wonder' wordt natuurlijk het bevelekt-blijven van de Doek bedoeld. Onder het tafereel staat de tekst: *'Derhalve spreken wij: Heer, kom uw dienaars te hulp, die gij door uw kostbaar bloed verlost hebt.'*

De opbouw van het altaar, is in renaissancestijl; rechte lijnen, rechte hoeken in afgemeten verhoudingen. Het interieur van de kapel is oud en eerbiedwaardig. Zestig jaar geleden werd het onder leiding van professor Timmers uit Maastricht gerestaureerd. De renovatie van het altaar werd uitgevoerd door de schilderschool Sint Lucas in Boxtel, het fijne werk door de oud-docent Piet Rood, die er vele maanden aan gewerkt heeft. De buitenkant, de voorgevel van de kapel, is in de negentiende eeuw vervangen door een gevel in een soort Engelse 'Tudor'-stijl. De laatste kasteelheren hebben in die stijl met veel kantelen op de buitenmuren het kasteel vernieuwd.

Piet Rood restaureert het altaar van de kapel van Stapelen en pater Noud Smulders ziet dat het goed is

Bedevaartsoord

Er zijn talloze bedevaartsoorden gewijd aan Maria en aan allerhande heiligen. Maar heilige plaatsen gewijd aan Christus zijn er maar weinig. Jeruzalem natuurlijk en Brugge, Boxmeer en Boxtel. Misschien is het echt een wonder geweest; een klein menselijk wonder, dat Eligius van den Aker eeuwen geleden is overkomen. Maar de kapel zelf, zo vol eerbiedige teksten, voorstellingen en zijn eeuwenoude sfeer, is een klein wonder op zich.

Maarten van Heemskerck

Het verkopen van een huis in 1500

Rondje in de kroeg: kosten koper

Uit de nalatenschap van Hans de Visser †

Wanneer wij ons huis willen verkopen, dan nemen wij een makelaar in de arm. Wij bepalen een verkoopprijs en slaan een paaltje in onze voortuin, of plakken een papier achter de ruit van onze woonkamer met daarop de tekst: TE KOOP. Het toegevoegde telefoonnummer geeft aan naar wie elke geïnteresseerde moet bellen voor meer informatie. Dat ging er in 1500 in Boxtel heel anders aan toe. Aan de hand van een verkoopakte van 28 januari 1500, waarin het gaat om een boerenwoning op de Boxtelse Markt, wil ik nagaan wat er in die tijd zoal bij een verkoop gebeurde. Transacties, zoals de verkoop van een huis, werden niet afgehandeld in een kantoorruimte van een notaris of makelaar, zoals wij tegenwoordig doen. In die tijd kwam bijna elke plaats in aanmerking voor het opschrijven van een dergelijke akte. Het kon zijn dat koper en verkoper elkaar in een of andere herberg troffen, of in de Sint -Petruskerk of gewoon ergens op straat. Wanneer zij beiden overeenstemming hadden bereikt over de hoogte van de koopsom, zochten zij samen iemand op die bevoegd was om hun mondelinge afspraak schriftelijk vast te leggen.

Inkt en ganzenveer

Zo iemand was bijvoorbeeld de secretaris van Boxtel of een of andere kanunnik, een priester, verbonden aan de Boxtelse SintPetruskerk. Die klerk zocht naar een stukje papier, pakte zijn schrijfgerei en ging aan een tafel zitten. In enkele woorden werden de namen van beide onderhandelaars en een eenvoudige omschrijving van het beoogde pand op het kladje geschreven. Als de klerk daarmee klaar was, las hij zijn notitie nog eens aan hen voor en maakte met hen een afspraak op welke dag en plaats zij elkaar weer zouden ontmoeten om het contract officieel vast te leggen. Daarna ging ieder zijns weegs. Op de afgesproken plaats en tijd kwamen koper, verkoper en klerk weer bijeen. Gewoonlijk waren er nu ook twee schepenen bij, die als getuigen optraden. Een schepen is te vergelijken met een wethouder in onze tijd. Zonder de aanwezigheid van twee getuigen had het contract in die tijd geen rechtsgeldigheid. Een dergelijke samenkomst vond in die tijd meestal in een of andere herberg plaats. De klerk had behalve inkt

en ganzenveer ook een stuk schapenvel bij zich en een dubbel vel papier ter grootte van het tegenwoordige A-3 formaat. Op dat stuk dierenhuid schreef hij de overeenkomst heel netjes en uitvoerig op. Wanneer hij daarmee klaar was plaatste hij het Boxtels schependomszegel er onder ter bekrachtiging van het contract. Zo'n bezegeling had dezelfde waarde en betekenis als tegenwoordig onze handtekening. Daardoor werd het een charter, een officieel document. Vervolgens doopte hij zijn veer nogmaals in de inkt en schreef in kortere woorden het hele verhaal nog eens op het stuk papier dat hij ook had meegebracht. Na afloop van deze werkzaamheden nam hij het papier mee om het aan de andere vellen papier toe te voegen waarop hij in het verleden al vele contracten had geschreven. Wanneer hij zo een flinke stapel van dergelijke vellen papier had verzameld liet hij ze inbinden. Zo'n ingebonden boek heet een protocol. Boxtel is in het bezit van vele dergelijke protocollen.

Potten bier

Nadat de klerk twee maal het contract dus schriftelijk had vastgelegd, overhandigde de verkoper aan de koper nog een ander charter. Het was het koopcontract, dat hij had bewaard, en waarin hij als de koper van het pand vermeld werd. Dat oud-charter kon de nieuwe eigenaar samen met zijn koopakte thuis in een of andere ijzeren kist stoppen om ze er pas uit te halen als hij het pand weer ging verkopen. Zo kon het gebeuren dat een koper van een huis met een hele stapel oud-charters en een nieuwe charter onder zijn arm naar huis liep. In die tijd was het gebruikelijk dat alle oud-koopakten aan de nieuwe eigenaar werden overhandigd. Na afloop van deze transactie gaf de nieuwe eigenaar van het pand het hele gezelschap een rondje. Bij de waard werden potten bier of glazen wijn besteld "k.k."; dat wil zeggen: kosten koper.

Stamboom

Wat werd er in 1500 in zo'n koopcontract vastgelegd? De belangrijkste onderwerpen zijn: wie waren de verkoper en koper, waar lag het pand, en welke lasten drukten er nog op. Het eerste dat in

het contract van 28 januari 1500 opvalt, is de mededeling dat Jan die Bastaert de vroegere eigenaar van deze hofstede is geweest. De achternaam van Jan, namelijk "die Bastaert" valt al direct op. Jan was dus een bastaard (zie vorige artikel "Bastaarden in 1400"). Feitelijk was Jan niet zelf een onwettig kind maar zijn grootvader Dirck, die een bastaard was van Willem van Meerhem, baron van Boxtel. De bijnaam van Dirck, namelijk "bastaard", werd geleidelijk tot geslachtsnaam voor zijn nakomelingen, namelijk "Bastaerts of Basterds". Vervolgens werd er een kleine stamboom van de familie Van Dessel in de koopakte opgenomen. In die tijd vond men het steeds zeer belangrijk om precies aan te geven wie een onroerend goed van de hand deed. Men was daar "scrupuleus" nauwkeurig in. In deze akte was Katharine Joeden - van Dessel de hoofdpersoon en haar dochter Barbara was de medebezitster van de woning op de Boxtelse Markt. Moeder Katharine had dit huis geërfd van haar eerste man, Meeus Symons Schoerles, die het huis daarvoor dus van Jan die Bastaert had gekocht. Beide vrouwen waren op het moment van de verkoop weduwe en werden daarom bij deze transactie terzijde gestaan door twee mannelijke voogden. In die tijd waren vrouwen onbevoegd om een koop af te sluiten. Ook de koper wordt in deze akte uitvoerig beschreven. In ons geval gaat het om Wouter van Tuyl. De dienstdoende klerk schreef niet alleen de familierelatie op maar ook het beroep en de functie van de nieuwe eigenaar. Wouter, een zoon van Peter, was priester en één van de negen kanunniken in de collegiale Sint-Petruskerk van Boxtel. Na de uiterst zorgvuldige omschrijvingen van koper en verkoper wordt het perceel omschreven waarop de woning staat. In 1500 bestond er in Boxtel helemaal geen kadaster. Een perceel had toen geen nummer maar werd aangeduid door de namen van de eigenaren van de aangrenzende percelen te noemen. Zodoende staan in deze akte van 1500 de namen van de twee genoemde heren, Jan Bastaert en Wouter van Tuyl, vermeld. Vervolgens werd genoteerd dat achter het huis de Bin-

nendommel ofwel de dorpsgracht stroomde. De tekst wordt afgesloten met een opmerkelijke notitie: op het huis drukte geen extra schuldenlast; het was geheel en al vrij van welke hypotheek dan ook. In die tijd verplichte menig huisbezitter zichzelf en al zijn opvolgers jaarlijks een hypotheek te betalen in de vorm van een erfcijns of - pacht die meestal bestond uit een klein geldsom of uit natuurproducten zoals bijenwas of graan. Die hypotheek kwam in veel gevallen de Boxtelse baron of het armbestuur van de Sint-Petrusparochie ten goede. Bovendien is het heel opvallend dat de koopsom van de boerenwoning helemaal niet wordt genoemd. In die tijd staat in geen enkel contract, dat in Boxtel werd opgesteld, de koopsom vermeld. Dat gebeurde pas ongeveer twee eeuwen later.

Goed boeren

Nadat de klerk dit contract op een dierenvel had opgeschreven en het had bezegeld, schreef hij die overeenkomst nogmaals op; en wel, zoals al is vermeld, op een meegebracht stuk papier om dat aan de Boxtelse protocollen toe te voegen. Tenslotte overhandigde Mevrouw Joeden - van Dessel aan Van Tuyl het oud-charter waarin vermeld wordt dat Meeus Schoerles de boerenwoning had gekocht van Jan die Bastaert. Na afloop klonken en dronken allen die bij dit contract betrokken waren geweest, op de gezondheid van Wouter die het gelag mocht betalen. Met twee charters onder de arm stapte Van Tuyl even later naar zijn huis op de Markt. Hij had zijn bezit op de Markt uitgebreid; vanaf 28 januari 1500 was hij ook de eigenaar van de boerenwoning naast zijn kanunnikenhuis geworden. Wellicht heeft hij het gevoel gehad : aan het begin van deze eeuwwisseling ben ik goed aan het boeren in Boxtel.

Pieter Bruegel, de jonge 1565

Van een Keistamper die zijn koe verkocht aan Antonius

Een sprookje uit 1824

door Henk van Beers

'Er was er eens een domme Keistamper, die een hele slimme vrouw had. Zij was de baas in huis, zij kocht en verkocht en regelde alles op de boerderij en zorgde dat alles goed bleef gaan. Op zekere dag viel ze van de trap en brak haar been. Ze kon niet meer lopen en er zat dus niets anders op dan dat haar man naar de markt moest gaan. Dagen van tevoren vertelde de vrouw hoe hij daar moest handelen. *'Ge moet vooral oe mond dichthouden, want anders merken ze hoe dom ge bent. Ge moet vooral niets te maken willen hebben met die handelaren die alsmaar praten, want praters zijn geen kopers. En zorg er vooral voor dat ge minstens 800 gulden vangt voor die koe. Beneden die prijs brengt ge gewoon de koe terug.'* 'Och', zuchtte ze *'kon ik zelf maar gaan. Wat is het toch lastig zo'n domme man te hebben.'* Vooral van die laatste opmerking was Driekske, want zo heette onze Keistamper, behoorlijk over zijn toeren. Hij nam zich dan ook heilig voor zó te handelen, dat zijn vrouw zeer tevreden over hem kon zijn.

In alle vroegte trok hij met zijn koe op weg naar de markt in Den Bosch. Het was een drukke marktdag en er waren liefhebbers genoeg voor zijn koe. Het beest werd betast en bevoeld, maar de kooplui waren vlotte praters en dat stond ons Driekske niet aan. Steeds opnieuw dacht hij aan de woorden van zijn vrouw: *'Praters zijn geen kopers'*. Als men hem vroeg hoe hij dacht over het bod, dan schudde hij zijn grijze hoofd en zei: *'Ge kunt de koe niet kopen'*. Heel de lange dag stond hij zo op de markt en alle kooplui, de een na de ander, verdwenen. Kooplui die niet praten kopen toch niet, dacht Driekske bij zichzelf. Maar wat zal mijn vrouw wel niet zeggen, als ik straks met het beest thuiskom? Ze zal me uitschelden voor domkop, terwijl ik toch precies heb gedaan wat ze zei.

Op weg naar huis kwam hij voorbij een klein oud kerkje. De deur stond wagenwijd open en ons Driekske besloot op zijn gemak daarbinnen uit te rusten. In het donker van de kerk zag hij in de verte een man staan. Toen hij dichterbij kwam zag hij dat er een varken bij stond. Het was het beeld van An-

tonius. Driekske, die zelden in de kerk kwam, wist niets van beelden, laat staan van Antonius. *'Als die man een varken heeft, dan zal hij ook wel een koe willen kopen,'* dacht hij bijna hardop. Hij ging voor het beeld staan en zei. *'Vriend, wilde gij mijn koe kopen? Kijk eens wat een prachtig beest en het geeft nog melk ook.'* Maar het beeld zweeg in alle talen. *'Een prater bende niet'* zei ons

Driekske *maar als ge liever oe gemak houdt, knik dan maar Ja of Nee.'* Maar het beeld bewoog niet. Driekske werd kwaad, greep zijn stok en sloeg naar de man. Heel even bewoog het beeld en een zak met geld viel precies voor zijn voeten. *'Bedankt',* sprak hij *'als ge nou eerder had gesproken, koopman, dan had ik oe niet hoeven slaan'*. Tevreden nam hij de zak geld en ging fluitend op huis aan. Daar stond zijn vrouw hem al op te wachten. Hij wierp het geld in haar schoot en zij begon het vlug te tellen. Het waren wel 1000 blinkende guldens. Onze pantoffelheld verhaalde zijn stomverbaasde vrouw maar niet hoe het echt was gegaan. Dan had hij immers moeten zeggen, dat hij de koopman afgeranseld had. Dus vertelde hij enkel dat het een varkenskoopman was, die hem zonder loven en bieden de geldzak voor de voeten had geworpen. En daar bleef het bij.

Vlak nadat Driekske de kerk verlaten had, kwam de koster binnen om de deur te sluiten. Groot was zijn verbazing toen hij daar een levensgrote koe zag staan. Toen hij zijn ogen goed uitwreef viel het hem op dat er iets vreemds gebeurd was met het beeld van Antonius. Met kloppend hart ging hij kijken. Achter het beeld bewaarde hij immers altijd zijn

spaargeld. En jawel hoor, het was totaal verdwenen. En dan die rare koe, midden in de kerk? Hij dacht meteen aan een wonder, zo iets raars had hij nog nooit meegemaakt. Snel besloot hij de pastoor te waarschuwen, maar zelfs die kon er geen touw aan vastknopen. Dieven die iets stelen en er iets anders voor terugleggen, nee, daar snapte hij geen biet van. De veldwachter moest er maar bijgehaald worden. Maar dat wilde de koster in geen geval. Zo iets kwam in de krant, misschien wel met zijn naam erbij en iedereen zou hem uitlachen. Vooral zijn vrouw. 'Wie bewaart zijn spaargeld nu op zo'n plaats?' zou ze zeggen. Zijn vrouw, die een gat in haar hand had, zou in het vervolg al zijn geld direct opeisen. 'Nee, liever geen pottenkijkers.' De pastoor kreeg medelijden met de arme koster en zei: 'Neem die koe maar mee naar huis en zeg je vrouw dat je haar van mij hebt gekregen'. Zo gezegd, zo gedaan.

De vrouw stond versteld dat de pastoor zo'n groot cadeau had gegeven. Zij geloofde het niet, maar de koster nam alle twijfel weg door te verklaren dat ze het dan maar zelf aan de pastoor moest vragen. Vlug werd de koe op stal gezet en gaandeweg kreeg de vrouw schik in het beest en verzorgde het zeer goed. Het dier gaf volop melk, want het was een 'bekwaam' beest. In plaats van alle koffievisites bleef de vrouw voortaan voor de koe zorgen. Steeds minder gaf ze zonder na te denken geld uit; ze merkte nu immers hoe hard ze daarvoor moest werken. Ze hield nu warempel af en toe wat geld over dat ze direct opzij legde en na verloop van tijd kocht ze zelfs een koe erbij en nog een en nog een.

Sinds die tijd ging het de boerderij van Driekske en van de koster voor de wind. De vrouw durfde Driekske niet langer uit te maken voor dommerik,

terwijl hij toch niet slimmer was dan vroeger. En de koster hoefde zijn geld niet langer te verstoppen. Zo werden twee huishoudens gelukkig door het verkopen van een koe aan Antonius. En, o ja, ze leefden nog lang en gelukkig.

Antonius (251-356, Egypte) is een van de grootste volksheiligen. Overal in heel de wereld wordt hij geprezen als machtige beschermer tegen allerlei onheil. Meestal wordt hij aangeroepen tegen veeziekten, met name die van varkens. Aan zijn voeten staat vaak een varken. Zijn feestdag is op 17 januari. Op die dag komen boeren bijeen om hun vee te laten zegenen en onder bescherming van Antonius te stellen. In de Middeleeuwen mochten de Sint-Antoniusgilden op 17 januari hun varkens overal in de steden vrij naar voedsel laten zoeken.

In Kasteren bij Liempde staat een fraaie kapel aan hem toegewijd. Deze Antonius mag niet verward worden met zijn naamgenoot, die bekend staat onder de naam 'Antonius van Padua'. Deze leefde ruim 1000 jaren later en is patroonheilige van verloren zaken. We kennen hem van: 'Antonius beste vriend, zorg dat ik mijn ... terugvind.'

Antoniuskappelletje Kasteren. Foto: Christ van Eekelen

Foto-expositie in de bibliotheek

Heemkunde Boxtel verzorgt elke drie maanden een foto-expositie in de bibliotheek. Nu zijn er foto's te zien over de 'Gezondheidszorg in Boxtel'

Foto Voorpagina:

hkb01877 van Beeldbank Boxtel, gemaakt op 26 januari 1963 vanaf de Zwaanse brug door Jan van Oploo

1 Juni 1971 officieel als ziekenhuis geopend als vervanging van het oude Liduinaziekenhuis op Duinendaal. Het nieuwe complex was gelegen aan Bosscheweg 35, met rechts het ziekenhuis en links het verpleeghuis. In 1982 besluit het ministerie, dat een aantal kleine ziekenhuizen in Nederland moet sluiten. Het Liduinaziekenhuis is er hier één van en wordt geleidelijk opgeheven. Het Liduinaziekenhuis functioneert, sinds de fusie met het Bossche Carolus, nu als een uitgebreide polikliniek, dagopnames en verpleeghuis. In 2002 fuseert het Carolus-Liduina-ziekenhuis met het Bosch Medicentrum in Den Bosch. De ziekenhuizen gaan samen verder onder de naam Jeroen Bosch Ziekenhuis.

Colofon

WEBSITE: www.heemkundeboxtel.nl
BEELDBANK: www.beeldbankboxtel.nl
BOEKENBANK: www.boekenbankboxtel.nl
BIDPRENTJES : www.bidprentjesboxtel.nl
FACEBOOK: www.facebook.com/heemkundeboxtel

VOORZITTER:

Henk van Beers

PENNINGMEESTER:

Nellie van den Brandt-Boselie
E-mail: penningmeester@heemkundeboxtel.nl
Rek.nr.: NL79 RABO 0128712880
t.n.v. Heemkundekring Boxtel

SECRETARIS EN LEDENADMINISTRATIE:

Christ van Eekelen
De Houtbreker 23
5283 ME Boxtel
Telefoon: 0411-675818
E-mail: secretaris@heemkundeboxtel.nl

REDACTIE:

Christ van Eekelen
Hanneke van der Eerden
Nellie van den Brandt-Boselie
Nel van Doorn- van de Langenberg
E-mail: redactie@heemkundeboxtel.nl

Jaaroverzicht Heemkunde Boxtel 2024

18 januari	Drie miljoen jaar vuursteenbewerking, lezing door Yannick Raczynski-Henk
22 februari	Maarten van Rossem, lezing door Sander Wassing
14 maart	Jaarvergadering en uitreiking Heemkundepluim
11 april	Heemkundeavond voor nieuwe leden
18 april	Kapellekes en volksgeloof, lezing door Paul Spapens
15 september	Open Monumentendag door Heemkunde en gemeente Boxtel
26 september	Bevrijding van Boxtel, lezing door Harrie van den Berg
17 oktober	Onderbelichte oorlogsverhalen over Kampina en Sparrenrijk
21 november	Archeologie in Boxtel, lezing door Johan Verspay
12 december	Ontstaan Boxtel en Liempde, lezing door Kees Quinten